

OSVRTI I KOMENTARI

REVIEWS & REFLECTIONS

Istraživački profil Bečkog instituta za demografiju tokom poslednjih pet godina

Research profile of the Vienna Institute of Demography over the past five years

Bečki institut za demografiju (*Vienna Institute of Demography* – VID) osnovan je 1975. godine kao istraživački institut Austrijske akademije nauka. Prvi direktor Loter Bos (*Lothar Bosse*) i njegov naslednik Rihard Gizer (*Richard Gisser*) zaslužni su za naučni i organizacioni razvoj instituta, koji je danas prepoznat kao jedan od vodećih u svetu koji se bave demografskim pitanjima.

Nakon 2000-ih i dolaska Volfganga Luca (*Wolfgang Lutz*) na mesto direktora, menja se organizaciona struktura i institut dobija status organizacije od nacionalnog značaja Austrije. Istovremeno dolazi do zapošljavanja naučnika šireg opsega interesovanja i istraživanja, a u skladu sa proklamovanjem engleskog kao radnog jezika, institut postaje otvoren za korisnike i istraživače iz čitave Evrope i sveta.

Ukupan broj istraživača i spoljnih saradnika Bečkog instituta za demografiju tokom poslednjih godina je u konstantnom porastu i danas je dostigao 40 zaposlenih. Organizaciona struktura postavljena je kroz sedam istraživačkih grupa, od kojih svaka ima svog vođu istraživanja i užu naučnu oblast kojom se bavi – fertilitet i porodica; demografija Austrije; populaciona dinamika i prognoziranje; ekonomska demografija; zdravlje i dugovečnost; laboratorija za podatke o ljudskom kapitalu; migracije, obrazovanje i životna sredina. Nazivi istraživačkih grupa jasno ukazuju na bogatu diversifikaciju demografskih istraživanja instituta, kao i na njegovu unutrašnju kompleksnost. Tokom prethodnih pet godina, najangažovanije grupe su bile laboratorija za podatke o ljudskom kapitalu i grupa za fertilitet i porodicu. Vođa istraživanja u laboratoriji za podatke o ljudskom ka-

pitalu je En Gužon (*Anne Goujon*). To je najmlađa istraživačka grupa nastala tokom opsežnih prikupljanja podataka za projekte kojima se institut bavio. Danas, ova grupa se prevashodno bavi razvojem ažurnih, ujednačenih podataka iz polja demografije za što širi opseg zemalja sveta. Najviše pažnje posvećuje se izradi procena obrazovnih dostignuća stanovnika različitih zemalja počev od 1900. godine. Cilj grupe za fertilitet i porodicu jeste izučavanje preferencija plodnosti i modernih partnerskih odnosa. Rad ove grupe usmeren je na dokazivanje jakog uticaja obrazovnih nejednakosti u demografskom ponašanju porodica, a vođa istraživanja je Tomaš Sobotka (*Tomáš Sobotka*).

Analiza istraživačkog profila Bečkog instituta za demografiju, na prvom mestu uključuje praćenje aktivnih projekata, baza podataka, organizacija konferencija, predavanja i radionica, kao i istraživačkih tema kojima su se u okviru svojih radova bavili zaposleni u institutu.

U skladu sa tim, potrebno je istaći da ovaj institut tokom poslednjih pet godina učestvuje u realizaciji ukupno 20 projekata. Više od polovine projekata radi u saradnji sa drugim, prevashodno evropskim institutima, dok šest projekata realizuje samostalno. Većinu finansira evropska kancelarija za istraživanje, dok za tri projekta vezana za istraživanje demografskih fenomena stanovništva Austrije/Beča finansiranje vrše državni ili gradski fondovi. Veoma je teško izdvojiti naučne teme kojima se dominantno bave aktuelni projekti. Najviše se obrađuju pitanja niskog nivoa fertiliteta u svetlu prome-

na u obrascima bračnosti, načina života i nivoa obrazovanja, zatim predviđanja budućnosti javnih transfera i ulaganja u javne usluge iz ugla populacionog starenja, dok se čak četiri projekta, na direktan ili posredan način, bave promenama porodičnih odnosa i formi, partnerstava i njihovim demografskim implikacijama.

Projekti koji se po svom obimu i rezultatima izdvajaju su EDU20C, AWA (*AgeWellAccounts*) i AGENTA (*Ageing Europe: An application of National Transfer Accounts for explaining and projecting trends in public finances*). Prvi projekat vrši rekonstrukciju promene u obrazovnom sastavu stanovništva po starosti i polu tokom 20. veka. Projekat je primarno realizovan na primeru 11 država, ali su urađeni rezultati za preko 180 zemalja. Njegovo sprovođenje finansira Austrijska akademija nauka. AWA projekat je fokusiran na merenje i analizu dobrobiti u svakoj fazi života. Dimenzioniranje dobrobiti se vrši kroz tri celine – ekonomsko blagostanje, korišćenje vremena i subjektivni osećaj blagostanja i zdravstvenog stanja. Reč je o velikom projektu koji se realizuje u saradnji sa Univerzitetom *La Sapienza* iz Rima i Pariskom školom ekonomije. Ovaj projekat zajedno finansiraju austrijsko Ministarstvo obrazovanja, nauke i istraživanja, francuska Nacionalna istraživačka agencija i italijansko Ministarstvo obrazovanja, univerziteta i istraživanja. AGENTA projekat ima za cilj da objasni prošlost i predvidi budućnost javnih transfera i usluga u svetlu demografskih promena u Evropskoj uniji, prvenstveno iz ugla razvoja novih tipova nacionalnih računa i procesa prenosa kapitala kroz

životni ciklus. Projekat finansira Evropska komisija.

Pored većeg broja projekata koje sprovodi, Bečki institut za demografiju veliki deo svojih naučnih resursa usmerava na kreiranje i razvoj baza podataka. Ove baze kreiraju se kako u okviru projekata, tako i nezavisno od njih. Bitno je istaći da je, slično kao i vezi sa projektima, većina baza podataka napravljena u saradnji sa više različitih instituta u Evropi i svetu. Primarna demografska celina kojoj je posvećena većina baza jeste fertilitet, a pored toga teme koje poslednjih godina dobijaju sve veću pažnju jesu obrazovanje, odnosno starenje stanovništva i populacija starih. Pojedine baze prate podatke i na mesečnom nivou, dok je tokom poslednjih pet godina najviše napora, ipak, usmereno na proširenje njihovog teritorijalnog obuhvata na sve države sveta. Najvažnije baze podataka, na čijem se daljem razvoju konstantno radi, su baze podataka o ljudskom kapitalu (*Human capital data*) i plodnosti (*Human fertility database* i *Human fertility collection*).

Baza podataka o ljudskom kapitalu prikuplja podatke o budućem kretanju i osnovnim karakteristikama stanovništva 201 države do 2100. godine. Tokom poslednjih pet godina, intenzivno se radilo na poboljšanju obima, pokrivenosti i kvalitetu podataka o budućim trendovima u obrazovanju i starenju stanovništva. Takođe, dosta je urađeno na uključivanju nekoliko pretpostavki o uticaju migracija na projekcije kretanja stanovništva. Druge dve baze nastale su u okviru zajedničkog projekta Bečkog instituta za demografiju i Max Planck instituta za demografska

istraživanja. Osnovna ideja projekta jeste izrada kvalitetne baze podataka o kohortnom fertilitetu za veliki broj zemalja. Dostupni su podaci o stopi ukupnog fertiliteta, prosečnoj starosti majke prilikom prvorodenja, završnom kohortnom fertilitetu i udelu žena bez dece. Ovakvi podaci omogućavaju praćenje promena u dužem nizu godina i poređenje među različitim državama, kako bi se kreirale bolje populacione politike.

Tokom ovog vremena, Bečki institut organizovao je čak sedam međunarodnih naučnih konferencija. Većina konferencija bavila se temama starenja, fertiliteta i uticaja ljudskih resursa (prevashodno kroz razvoj obrazovanja) u najvažnijim demografskim fenomenima danas. Pored navedenih tema kojima je posvećena najveća pažnja, neke konferencije su bile usmerene ka mobilnosti, migracijama i uticaju konfesionalnosti na razvoj modernih oblika porodice i nivoa fertiliteta. Ukupan broj učesnika ovih konferencija bio je preko stotinu. Takođe, tokom proučavanog perioda, ovaj institut organizovao je više radionica koje su dominantno bile vezane za perspektivu održivosti zdravstvenog i ekonomskog sistema usled sve većeg pritiska izazvanog starenjem stanovništva. Kao svojevrstnu specifičnost treba navesti i organizaciju dve radionice u čast istaknutih članova instituta – Dimitra Filipova (*Dimitar Philipov*) i Wolfganga Luca (*Wolfgang Lutz*), posvećenih naučnim temama kojima se oni prevashodno bave.

Pored toga, institut je organizovao i preko 70 predavanja, koja su održali istraživači sa četiri kontinenta iz preko 50 različitih instituta. Naučno polje

predavanja, u skladu sa njihovim brojem, bilo je veoma široko, ali se može sistematizovati u nekoliko celina koje se profilišu. U okviru proučavanja tranzicije i budućih nivoa fertiliteta i kreiranja politika prema njemu, širok je opseg predavanja koja su na osnovu polnih razlika u obrazovanju i ekonomskoj aktivnosti ili, sa druge strane, u okviru bihevioralnih teorija, nastojale objasniti analizirane teme vezane za fertilitet. Druga bitna tema koja figurira u većem broju organizovanih predavanja jeste proučavanje starenja stanovništva, kroz istraživanje razlika u dužini života i zdravih godina, blagostanja u starosti ili pritiska na javne finansije. Takođe, na ovom institutu je tokom prethodnih godina organizovano dosta predavanja vezanih za kreiranje i upotrebu alternativnih baza podataka, naročito za države u razvoju. Jasno se može primetiti da je najveći deo predavanja vezanih za države u razvoju bio usmeren na predstavljanje rezultata novih baza podataka za te zemlje, odnosno značaja tih baza na primerima izraženih dispariteta u mortalitetu, fertilitetu i obrazovanju prema nekim socio-ekonomskim karakteristikama stanovništva.

Bečki institut za demografiju izdaje nekoliko redovnih (na godišnjem nivou) i povremenih publikacija. Najvažniji od njih – „Bečki godišnjak o istraživanju stanovništva“ (*Vienna yearbook of population research*), predstavlja skup štampanih radova sa konferencija koje je institut organizovao u prethodnoj godini, pa se teme koje se u njemu nalaze ne razlikuju od onih koje smo analizirali u okviru konferencija. Sa druge strane, „VID radni doku-

menti“ (*VID working papers*) predstavljaju časopis sa velikim disparitetom u broju radova na godišnjem nivou. Posmatrajući vremenski okvir od poslednjih pet godina, teme razvoja obrazovanja u funkciji ekonomskog razvitka „trećih zemalja“, odlaganja fertiliteta i razlika u fertilitetnim normama prema karakteristikama stanovništva, pojavljuju se kao primarne makro teme. Takođe, u ovom časopisu značajan prostor posvećen je domaćim (austrijskim) autorima i temama o stanovništvu Austrije, te je, u kontekstu intenzivnih migracionih talasa, dosta radova poslednjih godina usmereno na analize odluka o migriranju, društvenih i fertilitetnih normi migranata i njihov uticaj na demografski razvoj ukupne populacije. Kao važnu publikaciju koju institut izdaje na nemačkom jeziku navodimo „Demografska istraživanja iz prve ruke“ (*Demografische Forschung aus Erster Hand*). U okviru odabranih demografskih tema na osnovu kojih se pišu kraći tekstovi, tokom poslednjih pet godina najviše je onih vezanih za starenje, mobilnost, fertilitet i promene do kojih dolazi u bračnosti.

Bečki institut za demografiju pruža bazu naslova radova koje su tokom poslednjih godina objavljivali njegovi saradnici čime možemo, verovatno najbolje, sagledati koje su to aktuelne teme i pravci istraživanja kojima se ovaj institut danas bavi. Bitan nedostatak, pri tome, predstavlja odsustvo podataka za poslednjih par godina, što naročito utiče na rezultate jer je jasan trend usmeravanja sve veće naučne pažnje ka temama o kojima su do pre nekoliko godina pisali samo retki autori. Bez obzira na to, jasno se izdvajaju

teme fertiliteta i obrazovanja sa 86 odnosno 78 naslova. Broj radova vezanih za migracije, starenje i populaciju starih, kao i ekonomske teme u demografiji, iznosi 35-40. Ovim se potvrđuju prethodni rezultati vezani za projekte, konferencije i baze podataka, da je istraživački profil instituta tokom poslednjih godina dominantno usmeren na proučavanje fertiliteta, obrazovanja i starenja, pri čemu su poslednje dve teme sve aktuelnije.

Sveobuhvatnom analizom dolazimo do zaključka da je istraživački profil Bečkog instituta za demografiju veoma disperzan, ali da se mogu izdvojiti tri stuba naučnih tema na kojima počiva većina istraživanja. To su, u prvom redu, fertilitet, obrazovanje i starenje stanovništva. Kroz implementaciju novih sofisticiranih metoda i sveobuhvatnijih baza podataka, nastoji se pokazati što bliža uzročno-posledična veza između nivoa fertiliteta i pojedinih socioekonomskih karakteristika stanovništva, novih oblika partnerstava i izbora životnih ciljeva, kao osnova razvoja adekvatnih politika prema

fertilitetu. Starenje stanovništva se pojavljuje kao tema koja se intenzivnije proučava poslednjih godina, i kao zaseban fenomen, ali i kao neposredna posledica nedovoljnog rađanja sa kojom je direktno povezana. Starenje se istražuje kao proces koji će nepogrešivo predstavljati demografsku budućnost razvijenog dela sveta, pa je veliki deo radova u okviru ove teme posvećen analizi prolongiranja smrtnosti, prođavanja zdravih godina života i opstanaka penzionog i zdravstvenog sistema. Uz starenje stanovništva, sve više naučnog prostora dobija i istraživanje demografskih procesa u interakciji sa obrazovanjem stanovništva. Slično kao i sa prethodne dve makro teme, proučavanjima na ovom polju se pristupa iz zaista širokog okvira, od uticaja obrazovanja na fertilitet i mortalitet, preko potrebe razvoja ljudskih resursa u demografskoj stvarnosti sve starijeg stanovništva, do značaja skorašnjeg „kvantitativnog naučnog buma“ u zemljama u razvoju odnosno naglog brojčanog rasta visokoobrazovanih u toj grupi zemalja.

Damjan Bakić

